

Kitap Tanıtımı-I

Kecia Ali, *The Lives of Muhammad*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, London England 2014, 342 s.

Güllü YILDIZ*

Hız. Peygamber'in (sav) hayatı asırlar boyunca farklı usullerle çeşitli telif türlerinin konusu oldu. Yakın zamanlarda 'imaj' ve 'algı' gibi göreceliğin altını çizen yeni kavramlarla ifade edilmeye başlanan bu farklı yaklaşımları değerlendiren çalışmalar, genellikle ya Oryantalistlerin ve Avrupalıların ya da müslümanların kendi içindeki çeşitliliklerini konu alırken 2014 yılının sonunda yayımlanan Kecia Ali'nin ele aldığımız eseri, bu tek yönlü değerlendirmelerin ötesine geçip iki cenah arasındaki etkileşim ve geçişliliği resmetmeyi amaçlayan bir çalışma olmasıyla dikkat çekmektedir. Halen Boston University, Department of Religion'da öğretim üyesi olan ve İslam Hukuku, kadın ve cinsiyet, etik ve biyografi üzerine çalışan Kecia Ali, *Sexual Ethics and Islam: Feminist Reflections on Qur'an, Hadith, and Jurisprudence* (2006), *Marriage and Slavery in Early Islam* (2010) isimli eserleriyle tanınmaktadır. Söz konusu ettiğimiz çalışmasıyla ilgili yakın zamanda verdiği bir röportajda, İmam Şâfi'nin hayatı üzerine yazdığı eser (*Imam Şâfi'i: Scholar and Saint*, 2011) dolayısıyla İslam biyografi yazımıyla ilgilendiği ve Hız. Peygamber'in (sav) hayatının nasıl yazıldığına dair bir çalışma yapma fikrinin geliştiğini belirten araştırmacı, başta çok daha geniş bir zaman dilimini kapsamayı amaçlayan bir çalışma tasarlamış olmakla birlikte Tarif Khalidi'nin *Images of Muhammad: Narratives of the Prophet in Islam through the Centuries* (New York: Doubleday 2009) isimli kitabı dolayısıyla 19-20. yüzyıla odaklanmaya karar verir.

Nispeten kısa bir giriş, altı bölüm ve sonuçtan müteşekkil bu kitap, yazarının ifadesiyle Hız. Peygamber'le ilgili 'medeniyetlerin çatışması retoriği' ile iyice güç kazanan son dönemdeki tartışmalara odaklanmak yerine onun yüzyıllar boyunca nasıl tanıtıldığını ve özellikle son iki yüzyılda yaşanan bu husustaki değişimi ele almaktadır¹ Eser, Hız. Muhammed'in (sav) hayatını değil hayatının nasıl anlatıldığını irdelemeyi amaçlamaktadır.

Kitabın girişinde gerek müslümanların gerekse gayrimüslimlerin Hız. Muhammed'e bakışının tek ve değişmez olmaktan çok uzak olduğunu vurgulayan araştırmacı, pek çok yönü

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Araştırma Görevlisi, gullu.yildiz@marmara.edu.tr
Kristian Petersen tarafından kendisiyle yapılan 15.08.2015 tarihli röportaj, <http://newbooksinislamcistudies.com/2015/08/25/kecia-ali-the-lives-of-muhammad-harvard-up-2014/> erişim tarihi 21.10.2015.

1 Yazar girişte gerek Hız. Peygamber gerek sahabe için herhangi bir tazim ifadesi kullanmayacağını belirtmiş ve öyle de yapmıştır. Dolayısıyla kitaptan doğrudan alıntılar da dahil tazim ifadelerinin tarafımıza ait olduğunu belirtmek bir gerekliliktir.

olan ve yüzyıllar boyunca ciddi değişikliklere uğrayan farklı bakışlar olduğunun bilindiğini; ancak 19. asırdan bu yana bu bakışların artar şekilde bağımsızlaştığını, XXI. asra gelindiğinde ise Batı ve Hristiyan bakış açılarının karşısına yerleştirilebilecek bir müslüman bakış açısından söz etmenin anlamsızlaştığının pek fark edilmediğini ileri sürer. Oysa modern müslüman bakış açılarının, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika entelektüellerinin yazdığı Hz. Muhammed'in (sav) hayatına dair eserlerle sürekli bir etkileşim halinde oluşturulduğunu, diğer yandan müslüman hassasiyet ve inançlarının da pek çok gayrimüslim yazar tarafından kaleme alınan eserleri etkilediğini vurgulayarak kitapta bu etkileşime ve farklı yaklaşımların iki taraf arasındaki ve tarafların kendi içindeki dolaşımına odaklanacağını belirtir (s. 2).

'The Historical Muhammad' başlıklı ilk bölüm (s. 6-40) hem müslüman hem de gayrimüslimlerin az çok üzerinde mutabakat sağladığı Hz. Peygamber'in hayatının ana hatlarını ortaya koyan bir anlatı ile başlar. Bu uzlaşya nasıl ve ne zaman ulaşıldığı, Müslüman ve gayrimüslim anlatılarda bazen ayırt edilemeyecek kadar birbirine yakınlaşmanın nasıl mümkün olduğu sorusunun cevabını arayan yazar (s. 15), ilk olarak 'kaynaklar' konusunu ele almakla başlayıp Batılı araştırmacıların, bu genel kabul görmüş anlatıya kaynaklık eden ilk dönem siyer eserlerine yaklaşım ve itirazlarını ele alır. Yüzyıllar boyunca Hz. Peygamber'in (sav) hayatının müslümanlar tarafından çeşitli saiklerle nasıl anlatıldığı ve Geç Antik dönemden Aydınlanma Çağına kadar gayrimüslimlerin anlatımlarına hâkim temalar değerlendirilir. Bu bölümde yazarın, Protestan Reformasyonunun sonucu olarak ortaya çıkan 'otoritenin sorgulanması', 'kutsal kitaba erişim' gibi tavırların etkisinin yanı sıra erken modern dönemde başlayıp Avrupa'nın sömürge gücü haline geldiği dönemde de devam eden bilimsel çalışmalarının müslüman bakış açılarında yaşanan değişime zemin oluşturduğu tespiti dikkate değerdir (s. 27). Ayrıca Hristiyan dünyanın kendi içindeki polemik türü eserlerde, Protestan-Katolik ayrışmasında tarafların diğerini ötekileştirmek için bir imge olarak Hz. Muhammed (sav) ve müslümanlara atıf yaptığını (s. 30-31) ve modern dönem öncesi Batı'da yazılan Hz. Muhammed'le (sav) ilgili eserlerin tamamen olumsuz addedilemeyeceğini, zannedilenden çok daha fazla nüanslar olduğunu (s. 36-37) okuyucunun dikkatine sunması bazı ön kabullerin tadili için önemlidir.

Hz. Peygamber'in (sav) Rahip Bahira ile görüşmesine dair anlatı ile başlayan 'The True Prophet' başlıklı ikinci bölüm (s. 41-78) ise onun diğer dinlerle ve özellikle Hristiyanlıkla ilişkisine dair Orta Çağdaki 'sapkınlık' suçlamasından bu yana süregelen sorgulamaları ele alır. Bu bölümde 19. asırda İngiliz ve Amerikalı misyonerlerin çalışmalarıyla artan sayıdaki eserlerde, 'tarihsel gerçeklik' ve Hz. Muhammed (sav) hakkında 'doğru bilgi' elde etmenin temel kaygı haline geldiği vurgulanarak Hindistan'daki âlimler, düşünürler ve Batı tarzı eğitim almış reformistlerle İngiliz bilim adamları ve misyonerler arasında İngilizce üzerinden devam eden polemikler sonucunda geliştirilen farklı yaklaşımlar ortaya konulur. Carlyle'in Goethe'den etkilenerek merkeze aldığı 'deha' temasıyla İslam dünyasının en çok önemseydiği yazar hâline geldiği, Muir'in bir misyoner ve oryantalist olarak ortaya koyduğu evanjelik yaklaşıma rağmen çokça okunduğu ve Hz. Muhammed (sav) ve İslam'la ilgili İngilizce yazılmış metinler arasında standart metin haline geldiği, Seyid Ahmed Han (1817-1898), Emir Ali'nin (1849-1928) bunlara karşıt yaklaşımlarıyla birlikte söz konusu edilir. Özellikle İngiltere'nin sömürgesi olduğu için öncelikle Hint Alt Kıtası ve daha sonra İngiltere'nin nüfuzuna giren Mısır'da telif edilen Hz. Muhammed'in (sav) hayatına dair eserlerde, bu dönemde hayli yaygın olan 'ta-

rihsel İsa' ve 'tarihsel Budha' yaklaşımlarının ve Batı'da biyografi yazımının giderek popülerleşmesinin etkisine yapılan vurgu kayda değerdir (s. 47).

Hız. Peygamber'in (sav) gazvelerinin onun hayatıyla ilgili eserlerdeki yerine odaklanan 'Eminent Muslims' başlıklı üçüncü bölümde (s. 79-113), özellikle askerî başarıyla bu payeyi hak etmiş 'büyük adamlar'ın İngiliz biyografi yazımında öne çıkmasıyla birlikte gazveleri ve kısa sürede geniş bir bölgeyi etkisi altına alması dolayısıyla Hız. Peygamber'in hayatının Batılılar tarafından farklı bir ilgi gördüğü vurgulanır; yine bu dönemde gayet esnek bir ifade olan 'nefs-i müdafaa' dışındaki 'şiddet'in gayr-i meşru görülmesi sonucu 'dünyevi hırslarla askerî hâkimiyet peşinde olduğu' gerekçesiyle yapılan Batılı eleştiriler karşısında, müslümanların Hız. Peygamber'in (sav) savaşlarını meşrulaştırmak durumunda kaldığı üzerinde durulur (s. 80). Diğer bölümlerde olduğu gibi öncelikle oryantalist W. Muir, A. Sprenger, J. Davenport'un Hız. Peygamber'in (sav) savaşları ve askerî ve politik başarısının arkasındaki nedenler üzerine yorumlarını naklettikten sonra Hint Alt Kıtası ve Mısır'dan müelliflerin bu konudaki tavırlarını ele alan yazar, İngiliz sömürgesinin bu iki coğrafyadaki anlatıyı farklı düzeylerde de olsa şekillendirdiğini ileri sürer (s. 94). Ali, Mısır'da 19. asrın sonu 20. asrın başında ortaya çıkan, klasik İslami eğitim almamış, büyük oranda Batılı yazarlardan etkilenip onların yazdıklarından beslenerek Hız. Peygamber'in (sav) hayatıyla ilgili eserler yazan tipolojinin müşahhas birer örneği olarak Hüseyin Heykel ve Mahmûd Akkâd'ı ve eserlerini ele alır ve Thomas Carlyle'in *Heroes and Hero Worship* (1841) eserinin İslam dünyası üzerindeki etkisinin izlerini Mısır ölçeğinde kalmakla birlikte sarıh bir şekilde ortaya koyar. Mısırlı entelektüellerin Hintli müslümanların eserlerini de bir sömürge dili olan İngilizce üzerinden okumasına işaret edilmesi (s. 95) Batılı fikirlerin İslam dünyası içerisindeki dolaşımını takip açısından önemlidir. Ayrıca Ali'nin, bu bölümde söz konusu edilen müelliflerin klasik İslam kaynaklarından uzaklaşmasını bilimsel yöntemin bir gereği olarak sunmasını (s. 110), 'hakikat'in dışardan bir merci; Avrupalı Oryantalistler tarafından onaylanmak şartına bağlaması olarak yorumlaması da kayda değerdir (s. 113).

Hız. Hatice'yle evliliğini ele alan 'The Wife of Muhammad' başlıklı dördüncü ve Hız. Aişe ile evliliğine odaklanan 'Mother of the Faithful' başlıklı beşinci bölümler (s. 114-199) ise Hız. Peygamber'in (sav) eşlerine dair anlatımdaki değişimlere hasredilmiştir. Hız. Peygamber'in (sav) kadınlarla ilişkisinin öne çıkmasının ve eşlerinin tartışılan bir tema haline gelmesinin, İslam dünyasında kadının yerinin bir problem olarak görülmesi ve tartışılmasıyla eş zamanlı olduğuna dikkat çeken Ali, klasik anlatılarda evlenmeleri, çocukları ve bi'set sonrasındaki desteği dolayısıyla söz konusu edilen Hız. Hatice'nin, bu dönemde 'sevgili eş' olarak sunulduğunu; aralarındaki 'aşk'a yer verilmesinin ve vefatıyla Hız. Peygamber'in (sav) yaşadığı acı tarif edilirken oldukça duygusal bir ton kullanılmasının (s. 129) yeni bir tavır olduğunu vurgular. Hız. Peygamber'in (sav) Hız. Hatice'nin vefatını takiben yeniden evlenmesinin, üstelik çok kısa zamanda hem Hız. Sevde hem de Hız. Aişe ile evlenmesinin yani çok eşliliğinin meşrulaştırılması; modern dönem öncesinde hiç ihtiyaç duyulmayan bir konu iken (s. 130); 20. yüzyılın ortalarına yani Hız. Aişe'nin evlilik yaşının tartışmaların odağı haline gelmesine kadar başat konu olmayı sürdürdüğünü belirtir (s. 133). Modern dönem öncesinde, çok eşliliğe yol açan bazı saiklerden açık ve örtük bir surette bahsedilirken, Müslümanların yazdığı eserlerin Batılı eleştirilere cevap vermeyi önemseydiği oranda çok eşlilik tartışmasının ve bunun çeşitli sebeplerle meşrulaştırılmaya çalışılmasının ağırlık kazandığına dikkat çeken araştırmacı, pek çok müellif tarafından bu saiklerin şehvi değil politik, dolayısıyla faydalı olduğunun tek-

rarlandığını (s. 144), Hz. Peygamber'in (sav) çok eşli yaşadığı dönemdeki yaşının da buna bir kanıt olarak sunulduğunu (s. 149), bu noktada Hz. Hatic'e'nin yaşının da tekrar ele alınıp Hz. Peygamber'in (sav) kendisiyle evlendiğinde dul, yaşlı ve çekiciliğini kaybetmiş bir kadın olduğu yorumu üzerinden Hz. Peygamber'in şehvi duygularla hareket eden biri olmadığını vurgulanmaya çalışıldığını ortaya koyar (s. 152). Öte yandan Hz. Aişe'nin yaşının klasik kaynaklarda söz konusu edilmekle birlikte bunun, daha sonra yaşanan siyasi çekişmelerden ötürü Hz. Aişe'nin gençliği ve dinî safiyetine vurgu yapmak amacıyla olduğunu dile getiren araştırmacı, söz konusu edilen dönem öncesi Batılı yazarların Hz. Aişe'nin yaşıyla ilgilenmediklerini belirtir. Bu evlilikte eleştirdikleri husus, Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Ebu Bekir'le siyasi birlikteliğini güçlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiş olması ve çok eşliliğe geçişi temsil etmesidir (s. 158, 161). Modern dönemde ise Hz. Aişe'nin yaşı, Batılı yazarlar tarafından zihinlerindeki 'Erotik Doğu'nun bir yansıması olarak sunulurken (s. 164) modern toplumun yeni ideal evlilik algısıyla örtüşmeyecek şekilde 'çok eşli, çocuğu olmayan ve gençliğinden dolayı tercih edilen' Hz. Aişe'nin ideal eş olmaktan uzak düştüğü (s. 173); çocuk yaşta evliliğin problemleri görüldüğü ve pedofilinin önemli bir sorun haline geldiği günümüzde ise Batılı polemik yazarlarının konuyu bu zaviyeden ele alır hale geldiği (s. 190-191), bu bölümün kanımızca en önemli tespitleridir. Ayrıca 19. asırda 'Doğulu acı çeken kadın' söylemlerinin başat bir unsur haline gelmesine dikkat çeken araştırmacı (s. 169), müslüman kadın yazarların bu konuda yazdıklarını ele aldığı bir alt başlıkla bölümü sonlandırır (s. 194-199).

'An Enlightened Man' başlıklı altıncı bölüm (s. 200-230) ise 'Nûr-ı Muhammedî' anlatısı ile başlatılır. Anlatının klasik kaynaklar yanında söz konusu edilen dönemdeki eserlerde nasıl yer bulduğuna kısaca değindikten sonra bölümün asıl meselesi olan Hz. Peygamber'in Hz. İsa ve Buda ile karşılaştırılmasına geçen yazar, 19. asırdaki 'tarihsel İsa' tartışmalarının ve orijinal Budist metinlerini ele alma yöntemlerinin Hz. Peygamber'in (sav) hayatına bakışı doğrudan etkilediğine dikkat çeker (s. 205-207). Dinî figürlerle ilgili fikirlerin değişmesiyle birlikte Hz. Peygamber'in mucizelerine bakışın da değiştiği; Aydınlanma akılcılığı ve deha ile ilgili romantik fikirlerin, bir kişinin ilahî müdahale olmadan da derin hakikatler sunabileceği inancını ortaya çıkardığı ve akademinin, dini, bir fenomen olarak ele alma eğiliminin, söz konusu edilen dinin 'kurucusu'na diğer din kurucularıyla ortak özellikler arz eden bir kişi olarak yaklaşmayı doğurduğunu (215-216) belirten Ali, Ernest Renan'ın *Life of Jesus (Vie de Jésus, 1863)* eserinin Hint Alt Kitası ve Mısır'daki etkileri üzerinde durur (212-213).

Kecia Ali, sonuç bölümünde modern müslümanın derin bir Protestan gelenek etkisinde olduğu ve Reformasyon sonrası Protestanların kutsal metinle kurduğu ilişki tarzının müslümanlar arasında geniş bir şekilde kabul gördüğü; söz konusu edilen dönemde müslüman yazarların Batılı metinlere, fikirlere ve stratejilere 'kullanışlı bir müslüman geçmiş' icat etmek için başvurdukları ve icat edilen bu geçmişin bir zamanların geleneksel bakışının gördüğü geçmişten hayati noktalarda ayrıştığı; ayrıca bu dönemde siyer yazımının Hint Alt Kitası ve Mısır'da Batı'nın kültürel ve entelektüel saldırılarına karşı bir mücadele aracı haline geldiği gibi genel tespitlerle çalışmasını sonlandırırken, dönemin öne çıkardığı temaların Hz. Peygamber'in (sav) hayatına dair anlatıyı nasıl dönüştürdüğünü, 'Hz. Muhammed (sav), örnek bir CEO olarak görülebilir mi?' şeklindeki bir spekülasyonla ortaya koymaya çalışır (241).

19-20. asırlar boyunca telif edilen eserlerde, 'Peygamber ve Allah'ın elçisinden 'Muhammed'e, 'üsve-i hasene'den 'bireye doğru bir değişim olduğunu ve Müslümanlar tarafından

Müslüman okuyucu için yazılan eserlerde bile argümanların Batılı eleştirilere cevap verecek şekilde kurgulandığını ortaya koyan bu çalışmanın kanımızca en büyük eksiği, İslam dünyasında cereyan eden konuyla ilgili tartışmaların ve Renan, Carlyle ve Muir gibi yazarların etkisinin, sadece Hint Alt Kıtası ve Mısır'daki müslümanlar üzerinden ele alınmış olmasıdır. Konunun, İslam dünyası göz önünde bulundurulduğunda dönemin en önemli siyasî ve kültürel coğrafyası olan Osmanlı entelektüel hayatındaki süren tartışmalar ve Batı etkisinin buradaki izdüşümleri açısından irdelenmemesi, dil bir engel farz edilerek mazur görülebilirse bile bir eksiklik olarak buna işaret edilmemesi ve değerlendirmeler yapılırken herhangi bir şekilde konunun bu zaviyesine dair ihtiyat payı bırakılmaması araştırmacının, bunun bir eksiklik olarak farkında olmadığını düşündürmektedir. Kitabın ele aldığı dönemde yazılan Osmanlıca eserler ve bu konudaki tartışmalara dair giderek artan bir literatür oluşmaktadır. Ancak araştırmacı, dili Türkçe olan bu literatüre başvuramamanın ötesinde örneğin İngilizce kaleme alınan, Hz. Peygamber'in (sav) komutanlığının öne çıkarılması üzerine eğilen ve söz konusu ettiğimiz kitabın üçüncü bölümü için önemli bir karşılaştırma imkânı sunabilecek Gottfried Hagen'in makalesinden² de bihaber görünmektedir. Bu eksiklikten dolayı kitapta varılan bazı sonuçlar da tashihe muhtaçtır. Bunların başında Hint Alt Kıtasındaki çalışmaların Mısır'a etkisinin, Osmanlı geleneği hesaba katılmadan sadece İngiltere sömürgeciliğinin bir neticesi olarak değerlendirilmesi ve sahip olduğundan daha fazla bir pay verilmesi gelir. Düşülen bu kayıtlarla birlikte kitabın, metinleri dikey ve yatay düzlemde karşılaştırmak suretiyle yaptığı değerlendirmelerle ele aldığı dönemin iyi bir tasvirini sunduğu, her bölümün belli bir temaya hasredilmesiyle de okuyucunun metinler arasında boğulmasının önüne geçildiği ve her hâlükârda modern dönem siyer yazıcılığı söz konusu edilirken başvurulması gereken bir çalışma olduğu belirtilmelidir.

2 Gottfried Hagen, "The Prophet Muhammed as an Exemplar in War - Ottoman Views on the Eve of World War I", *New Perspectives on Turkey*, 22, Spring 2000, s. 145-172.